

**Samantekt á rannsóknum á
seiðastofnum í Norðurá í Skagafirði**

Bjarni Jónsson

Norðurlandsdeild
VMST-N/0108

Hólum, 2001

Inngangur og aðferðir

Gerð var úttekt á seiðastofnum í Norðurá í Skagafirði haustið 2000. Markmiðið var að kanna útbreiðslu og ástand fiskistofna í Norðurá og meta sérstaklega þróunina í einstökum hlutum árinna. Niðurstöðurnar eru bornar saman við eldri gögn úr seiðarannsóknum. Einnig var veitt í Valagilsá og Kotá sem eru þverár sem renna í Norðurá. Ekki er vitað til þess að til séu eldri gögn eða úttekt á þessum tveimur ám. Samhliða hefur verið unnið að samantekt á veiði í Norðurá. Útbreiðsla og ástand seiðastofna var kannað með rafveiðum. Veitt var á völdum stöðum í Norðurá, ein yfirferð á hverjum stað. Rafveiðistaðir voru misstórir eftir þéttleika seiða og því sem aðstæður leyfðu á hverjum stað. Kortahnit athugunarstaða eru gefin í niðurstöðum. Samantekt á veiði í Norðurá var unnin upp úr veiðibókum og öðrum gögnum eins langt aftur og gögn leyfðu.

Niðurstöður seiðarannsókna

Norðurá

Efsti staðurinn sem athugaður var í Norðurá var í kvísl norðanmegin í Norðurá ofan brúar á Þjóðvegi 1. (N6528006; V1854235). Aðeins veiddist eitt bleikjuseiði á þessum stað, vorgamalt seiði (Mynd 1; tafla 1).

Rafveitt var í Króká nokkru ofan við ármót við Norðurá eða við göngubrúna (N6527751; V18550559). Lítið varð vart við seiði, aðeins eitt tveggja ára bleikjuseiði (Mynd 1; tafla 1).

Veitt var í Norðurá og einni kvísl fyrir ofan ármót við Valagilsá (N6527623; V1856509). Mikið veiddist af bleikjuseiðum á þessum kafla, alls 6 árgangar. Mest var af vorgömlum seiðum (0+) og svo tveggja ára (2+) og þriggja ára (3+) seiðum, en einnig vottur af eins árs,- fjögurra ára og fimm ára bleikju (Mynd 1; tafla 1). Mest af bleikju tveggja ára og eldri voru kynþroska hængar, þar með talinn einn fimm ára hængur 28 cm langur (ekki á mynd). Ein kynþroska smáhrygna veiddist, 13 cm löng.

Á veiðistað austanmeginn árinna á móts við beitarhús frá Egilsá (N6525693; V1903738) veiddust aðeins vorgömul bleikjuseiði en í talsverðum þéttleika (Mynd 1; tafla 1).

Valinn var athugunarstaður í Norðurá um 400m neðan ármóta við Egilsá (N6525492; V1906374) og að mestu veitt með landi að sunnanverðu. Mikill þéttleiki vorgamalla bleikjuseiða reyndist á þessum stað og einnig nokkuð af eins,- og tveggja ára bleikjuseiðum (Mynd 1; tafla 1).

Reynt var að veiða fyrir ofan Kjálkabrá að vestanverðu en engin seiði veiddust þar að þessu sinni (Tafla 1).

Valagilsá

Veitt var í Valagilsá í kvísl ofan brúar (N6527687; V1856730) í töluverðum straumþunga. Ekki varð vart við lítil seiði en eldri bleikjur veiddust. Af fimm bleikjum voru þrjár kynþroska hængar og einn ókynþroska auk einnar ókynþroska hrygnu (Mynd 2; tafla 1). Fiskarnir voru mjög dökkir á lit og kubbslegir.

Kotá

Í Kotá var veitt frá nýju brúnni að gömlu brúnni (N6526236; V1902175). Lítil bleikjuseiði sáust ekki í Kotá fremur en Valagilsá. Nokkuð veiddist hinsvegar af eldri, aðallega kynþroska bleikju í Kotá. Bæði veiddust kynþroska hængar og hrygnur (Mynd 3; tafla 1). Eins og bleikjurnar sem veiddust í Valagilsá voru bleikjurnar í Kotá dökkar að lit og kubbslegar.

Veiði í Norðurá

Laxveiði

Laxveiði í Norðurá hefur verið stopul og áin fóstrar lítið af laxi. Laxveiði hefur verið mest í Norðurá í kjölfar seiðasleppinga en náttúrulegur laxastofn árinna hefur aldrei verið stór. Mest veiddist af laxi í Norðurá árið 1974 en þá veiddust í henni 37 laxar. Árið 1987 veiddust þar 20 laxar og árin 1977 og 1978 15 og 17 laxar. Önnur ár hefur laxveiðin verið talsvert minni og oft engin (Tafla 2).

Urriðaveiði

Urriðauppeldi er nánast ekkert í Norðurá og urriðar veiðast þar aðeins stöku sinni (Tafla 2).

Bleikjuveiði

Bleikjuveiði hefur lengi verið mikil búdrygindi í Norðurá en hefur verið mismikið sótt eftir tímabilum. Mest hefur skráð bleikjuveiði í Norðurá farið í 610 fiska árið 1978 og 510 fiska árið 1977. Mesta skráða veiði fyrir eða um 1950 eru 183 bleikjur árið 1951. Frá 1990 hafa flestar bleikjur veiðst árið 1996 þegar veiddust 268 bleikjur.

Bleikjuveiðin hefur rokkað nokkuð til á milli ára og skýrist það bæði af mismikilli sókn og sveiflum í stofnstærð. Síðustu árin hefur verið niðursveifla í bleikjuveiði í Norðurá (Tafla 2).

Umræða um niðurstöður rafveiða í Norðurá

Norðurá haustið 2000

Sjóbleikjustofnar Norðurrá virðast almennt í lægð. Fremur lítið varð vart við bleikjuseiði í efri hluta árinna en mest er af seiðum frá ármótum Norðurrá og Valagilsár og niður fyrir Egilsá. Sérstaklega er árgangur eins árs seiða þunnskipaður. Út frá niðurstöðum rafveiða er greinilegt að bleikjan í Norðurá hefur blandaða lífsögu. Það kemur m.a fram í því að allnokkur hluti bleikjuhænga verður kynþroska og tekur þátt í hrygningu í ánni án þess að ganga til sjávar. Einnig eru dæmi um að bleikjuhrygnur séu staðbundnar í ánni og hrygni þar án undanfarandi sjávargöngu. Þessar staðbundnu hrygningarbleikjur eru fremur ungar og smáar, eða frá 10 cm til 15 cm langar. Það er líklegt að hluti þessara fiska sem verða kynþroska í ánni án þess að ganga til sjávar eigi eftir að ganga í sjó síðar á lífsleiðinni. Ein kynþroska sjóbleikja, hængur veiddist í rafveiðinni en stærri bleikjur veiðast sjaldan í rafveiðum.

Valagilsá og Kotá

Valagilsá og Kotá voru athugaðar sérstaklega en þær hafa lítið verið kannaðar áður. Árnar eru fremur snauðar og kaldar dragár en fósra þó engu að síður bleikju. Bleikjan í Kotá virðist fyrst og fremst vera staðbundinn. Þar veiddust bæði kynþroska hængur og hrygnur sem báru greinileg lontu einkenni, voru dökkleitar og kubbslegar og nokkuð ólíkar bleikjunni í Norðurá. Það er því líklegast að í Kotá sé staðbundinn

sérstakur stofn aðgreindur frá bleikjunni í Norðurá. Svipað lífsmynstur virðist á bleikjunni í Valagilsá og í Kotá en mun færri fiskar veiddust í Valagilsá, aðeins fimm og því erfitt að draga sterkar ályktanir út frá þeim afla. Þar voru þó kynþroska smáhængar sem eru staðbundnir og bleikjurnar sem veiddust báru einkenni staðbundinna lontustofna, dökkar að lit og kubbslegar. Það er hugsanlegt að hrygnur úr Valagilsá gangi í sjó en að hængarnir séu staðbundnir, en slíkt lífsform er að finna á öðrum stöðum á vatnasvæði Héraðsvatna (Bjarni Jónsson ofl. 2000). Þó að margt væri líkt með bleikjunum sem veiddust í Kotá og Valagilsá var litarhaft þeirra frábrugðið og flest bendir til þess að í þessum ám séu sérstakir bleikjustofnar og aðskyldir frá öðrum stofnum á vatnasvæðinu.

Fyrri athuganir á Norðurá

Síðustu 25 árin hafa verið gerðar nokkrar athuganir á seiðastofnum Norðurár. Niðurstöður þeirra athugana eru hér dregnar saman til að geta borið þær saman við niðurstöður rannsókna haustið 2000.

Teitur Arnlaugsson gerði úttekt á vatnasvæði Héraðsvatna í ágúst 1978 og í júlí 1979, þar með talið Norðurá. Veitt var á fjórum stöðum árið 1978 og fimm stöðum 1979. Á efsta staðnum reyndist nokkur þéttleiki af vorgömlum og eins árs bleikjuseiðum 1978 og vottur af tveggja ára seiðum. Svipað magn reyndist af seiðum á þessum stað sumarið 1979 en þar sem veitt var nokkru fyrr um sumarið eða í júlí var ólíklegra að rekast á vorgömul seiði, en engin slík veiddust í júlí 1979. Við Borgargerði veiddust þrjú árgangar bleikjuseiða, vorgömul, eins árs og vottur af tveggja ára seiðum árið 1978 og sömuleiðis tveir árgangar sumarið 1979. Veitt var í Egilsá bæði árin, lítið veiddist af bleikjuseiðum í henni 1978 en meira 1979. Við Kjálkabrá veiddist mikið af vorgömlum bleikjuseiðum 1978, auk eins,- og tveggja ára seiða sem reyndust í svipuðum þéttleika árið eftir (Teitur Arnlaugsson, 1979).

Í ágúst 1983 var gerð úttekt á seiðastofnum í Norðurá. Veitt var á þremur stöðum; í Norðurá ofan ármóta við Króká, nokkru ofan ármóta við Egilsá og svo við Kjálkabrána. Þéttleiki bleikjuseiða reyndist svipaður á þessum þremur stöðum og fundust á þeim þrjú árgangar bleikjuseiða (0-3 ára). Engin laxaseiði veiddust. Ekki var reiknaður þéttleiki seiða á hverjum kafla (Sigurður Guðjónsson, 1983).

Í júlí 1986 var rafveitt á 7 stöðum í Norðurá. Bleikjuseiði veiddust á öllum athugunarstöðum en í fremur litlum þéttleika. Veitt var á tveimur stöðum ofan ármóta við Króká, við Fremri - Kot, við Borgargerði ofan Egilsár og við Kjálkabrá. Ekki var reiknaður þéttleiki seiða á flatareiningu en eins og tveggja ára bleikjuseiði veiddust á öllum stöðunum. Bleikjuseiði voru því stærri eftir aldri sem þau voru neðar í vatnakerfinu. Einnig veiddust laxaseiði á fjórum þessara staða en þau voru líklega flest uppruninn úr seiðasleppingum (Tumi Tómasson, 1987).

Árið 1993 var í ágúst rafveitt á 6 stöðum í Norðurá. Veitt var á sömu stöðum og árið 1986. Laxaseiði fundust þá á einum stað, við Kjálkabrá og voru það vorgömul seiði úr náttúrulegri hrygningu. Þéttleiki bleikjuseiða reyndist nokkru minni en árið 1986. Vorgömul, eins,- og tveggja ára bleikjuseiði virðast hafa veiðst á flestum rafveiðistaðanna. Ekki var reiknaður þéttleiki veiddra seiða á hverjum kafla (Jón Örn Pálsson, 1994).

Samanburður á ástandi seiðastofna Norðurár eftir árum

Svo virðist sem að útbreiðsla sjóbleikju í Norðurá hafi heldur dregist saman síðustu 10 árin. Útbreiðsla og árgangastyrkleiki bleikju um miðbik árinna hefur dregist lítillega saman samkvæmt seiðarannsóknunum. Þéttleiki og útbreiðsla bleikju í efri hluta Norðurár, eða frá Fremri - Kotum hefur hinsvegar dregist verulega saman á síðari árum. Ekki eru neinar einhlítar skýringar á þessari þróun en sjóbleikjustofnar á vatnasvæði Héraðsvatna virðast almennt í lægð um þessar mundir (Bjarni Jónsson ofl. 2000). Undir slíkum kringumstæðum má búast við því að lægðin verði mest á jaðarsvæðum sjóbleikjunnar, eða þar sem hún hefur lengst að sækja og uppeldisskilyrði eru slakari. Veiðiálag er einnig því meira sem bleikjan þarf að ferðast lengri veg á heimaslóð. Ekki er líklegt að orðið hafi einhverjar vistkerfisbreytingar á uppeldissvæðum bleikjunnar í Norðurá sem þrengja að uppeldisskilyrðum hennar. Norðurá er mikilvæg uppeldisstöð sjóbleikju sem veiðist um víða um vatnasvæði Héraðsvatna. Lægð í bleikjustofnum árinna hefur því áhrif á veiði víðar en í Norðurá og efri hluta Héraðsvatna. Þessi þróun á vonandi eftir að snúast við á næstu árum og þannig hefur sjóbirtingur náð sér aftur á strik neðar á vatnasvæðinu (Veiðimálastofnun, Hólum óbirt gögn). Það er mikilvægt að standa vörð um bleikjustofna í Norðurá í framtíðinni og fara varlega í öllum framkvæmdum sem áhrif geta haft á uppeldi seiða og veiði úr fiskistofnum árinna.

Heimildaskrá

Bjarni Jónsson, Bjarni K. Kristjánsson, Guðni Magnús Eiríksson og Hjalti Þórðarson, 2000. Rannsóknir á botngerð og seiðastofnum í Austari Jökulsá og hliðarám, Vestari Jökulsá og Hofsá. Áhrif virkjunar við Villinganes á vatnalíf á vatnasvæði Héraðsvatna í Skagafirði. Skýrsla unnin fyrir Verkfræðistofuna Stoð. 47 bls. VMST-N/00001.

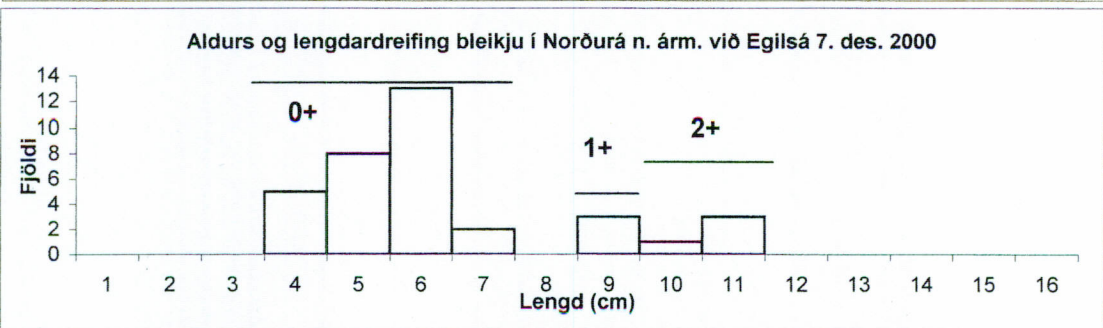
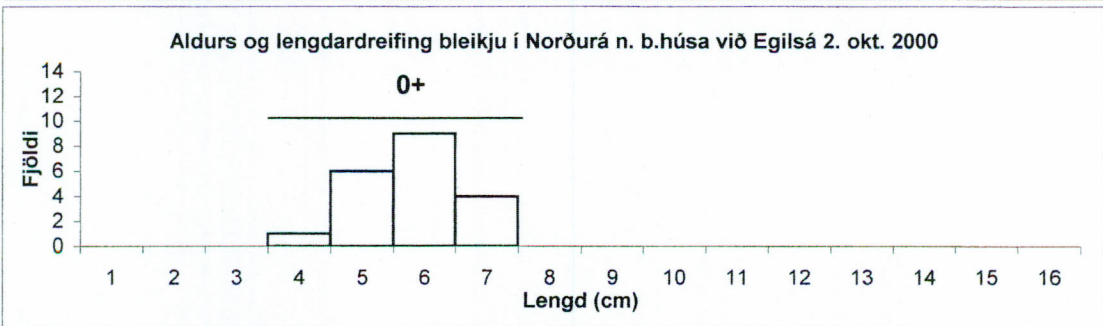
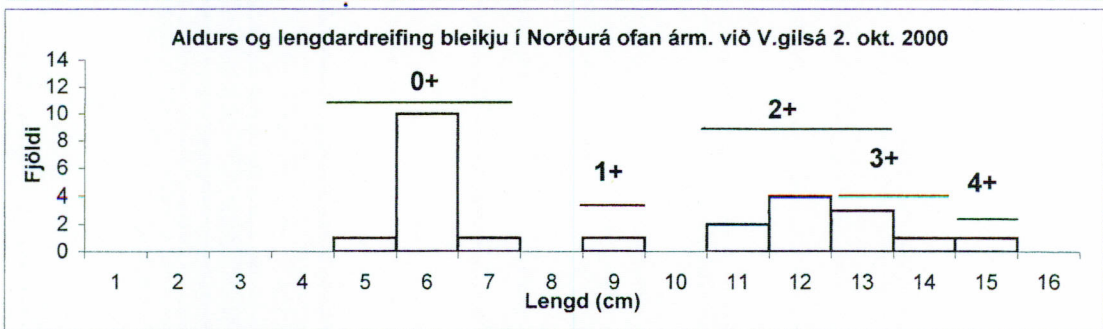
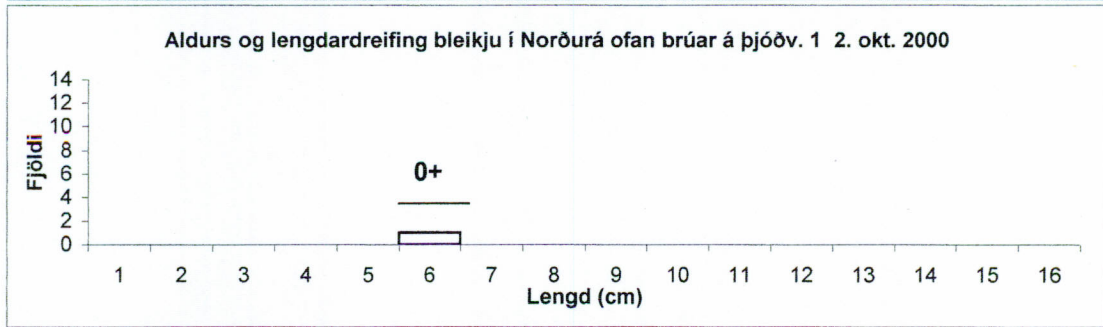
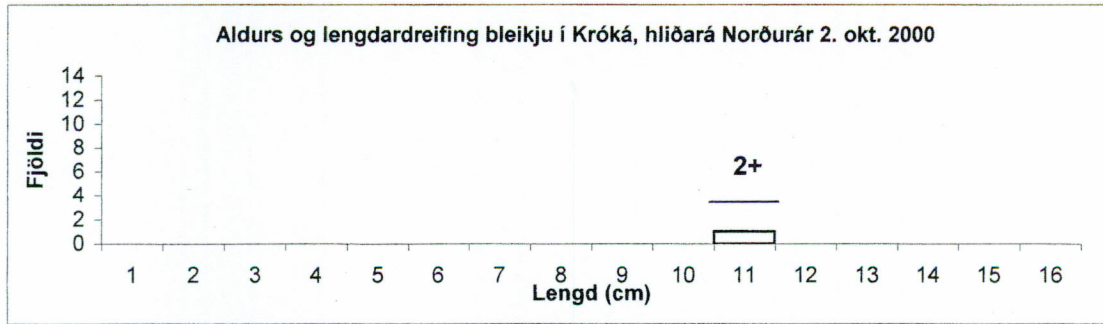
Jón Örn Pálsson, 1994. Norðurá í Skagafirði 1993. VMST-N/94003x.

Sigurður Guðjónsson, 1983. Athugun á Norðurá í Skagafirði. Veiðimálastofnun. Skýrsla.

Teitur Arnlaugsson, 1979. Frumkannanir á lífsskilyrðum lax í vatnakerfi Héraðsvatna, Skagafirði. Veiðimálastofnun. Skýrsla.

Tumi Tómasson, 1987. Athugun á seiðastofnum og uppeldisskilyrðum í Norðurá í Skagafirði 1986. VMST-N/87006.

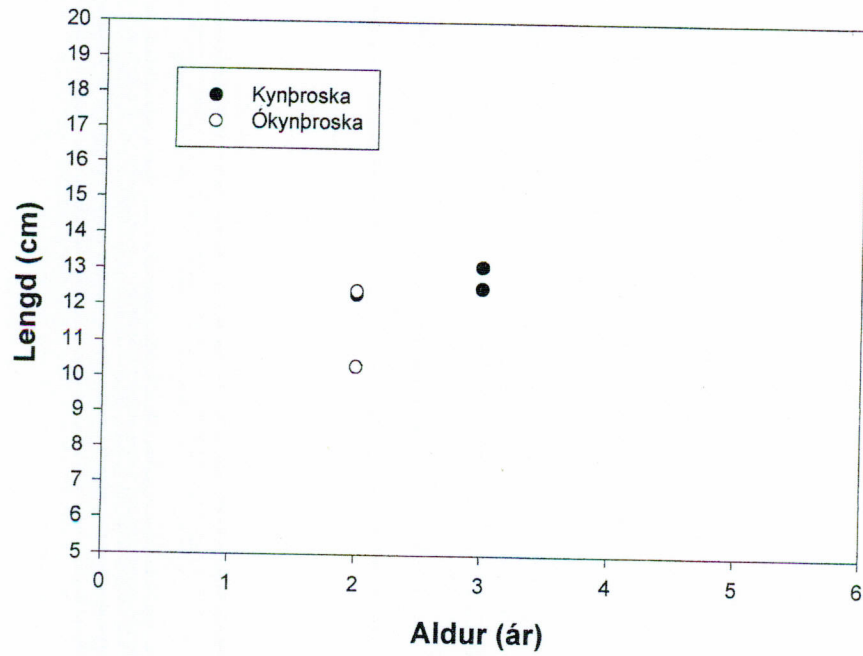

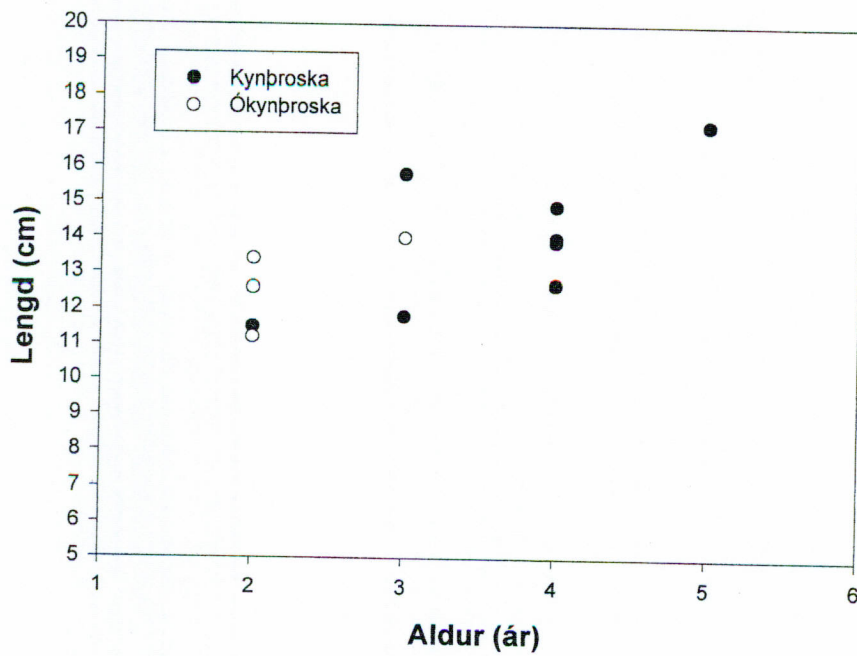
Mynd 1. Aldurs og lengdardreifing bleikjuseiða í Norðurá í Skagafirði 2. október og 7. desember 2000.

Mynd 2. Aldurs og lengdardreifing bleikju í Valagilsá,
Norðurárdal 2 október 2000 eftir kynþroska

Mynd 3. Aldurs og lengdardreifing bleikju í Kotá,
Norðurárdal 2 október 2000 eftir kynþroska

Tafla 1. Þéttleiki bleikju í rafveiðum í Norðurá í Skagafirði og hliðarám dagana 2. október og 7 desember 2000. Vorgömul seiði 0+, eins árs seiði 1+ osfrv. Þéttleiki reiknaður sem fjöldi á hverja 100 fermetra (m²) .

Veiðistaður	Stærð veiðisv. m ²	0+	1+	2+	3+	4+	5+
Króká, hliðará Norðurár	240			0,42			
Norðurá ofan brúar á Þjóðv. 1	385	0,26					
Norðurá ofan árm. við V.gilsá	360	3,33	0,28	1,94	0,83	0,28	0,28
Norðurá n. b.húsa við Egilsá	285	7,02					
Norðurá n. árm. við Egilsá	297	9,76	1,01	1,35			
Norðurá við Kjálkabrá	90						
Valagilsá	390			0,77	0,51		
Kotá	360			1,11	0,83	0,83	0,28

**Tafla 2. Veiði í Norðurá í
Skagafirði eftir árum. Samantekt
úr gögnum Veiðimálastofnunar
á Hólum**

Ár	Bleikja	lax	Urriði
1949	79		
1950	71		
1951	183		
1952	136		
1953	50		
1974	479	37	
1975	185	2	
1976	86	1	
1977	510	15	1
1978	610	17	
1979	204	6	2
1980	401	6	
1983	80	2	1
1984	71	2	1
1985	123	7	
1986	45	4	1
1987	415	20	1
1988			
1989	304	1	
1990	381	3	
1991	194	10	
1992	47	10	
1993			
1994			
1995			
1995	74		
1996	268		
1997	62		
1998	106		
1999	90		
2000	120	3	